

ZAPAL SVÍČKU

Paměť • smíření • odpovědnost

Metodický list pro 2. stupeň ZŠ

Propojeno s Rokem smíření v litoměřické diecézi 2026

Základní informace

Cílová skupina	žáci 6.–9. ročníku ZŠ
Časová dotace	3–5 vyučovacích hodin, vhodné rozdělit do přípravy, terénní části a reflexe (možno přizpůsobit a zkrátit)
Místo	škola, místní hřbitov, případně památník či jiné místo paměti
Forma práce	badatelská práce, práce s prameny, terénní výuka, skupinová diskuse, reflexe
Hlavní témata	historická paměť, smíření, vina a odpovědnost, předsudky, místní dějiny, úcta k zemřelým, občanská odpovědnost
Klíčový symbol	svíčka jako světlo paměti, naděje a ochoty přerušit řetězec nepřátelství

Hlavní myšlenka

Co znamená smíření s minulostí, kterou už nemůžeme změnit?

Program navazuje na projekt **Zapal svíčku**. Pro žáky 2. stupně se péče o konkrétní hrob rozšiřuje o historické bádání a otázku, jakým způsobem společnost zachází s obtížnou minulostí. Hřbitov není jen pietní prostor, ale také pramen, který může vyprávět o proměnách obce, válce, migraci, rodinách, náboženství a lidech, kteří zde žili.

Rok 2026 vyhlásil litoměřický biskup Stanislav Přibyl Rokem smíření. Impulzem je mimo jiné paměť násilí před druhou světovou válkou, během ní a po ní na území severních Čech. Důraz je kladen na odmítnutí kolektivní viny, překonávání předsudků, pravdivé pojmenování minulosti a hledání cest ke smíření.

Proč vzpomínáme na zemřelé, co jsou Dušičky?

Dušičky jsou dnem vzpomínky na ty, kteří zemřeli. Lidé navštěvují hřbitovy, zapalují svíčky a věnují čas vzpomínce na lidi, kteří byli součástí jejich života. Křesťané věří, že život smrtí nekončí, v modlitbě svěřují své zesnulé Bohu. Je to podobné, jako když na ně s láskou vzpomínáme nebo jim v duchu posíláme přání pokoje a dobra. Je to den, kdy se zastavíme, vzpomeneme na své zesnulé a uvědomíme si, že důležité vztahy nekončí smrtí.

Když zapálíme svíčku na hrobě člověka, kterého jsme vůbec neznali, neříkáme, že na něj osobně vzpomínáme.

Říkáme něco jiného: jeho život měl hodnotu, i když jeho příběh neznáme.

Cíle – žák:

- čte hřbitov a pietní místa jako historické prameny
- formuluje badatelskou otázku a pracuje nejméně se dvěma zdroji
- rozlišuje doloženou informaci, interpretaci a domněnku
- zasazuje místní osudy do širšího historického kontextu 20. století
- rozpoznává nebezpečí kolektivní viny, stereotypů a předsudků
- přemýšlí o rozdílu mezi zapomenutím, odpuštěním, omluvou a smířením
- přiměřeně pečuje o pietní místo a respektuje pravidla hřbitova
- hledá konkrétní způsob, jak může sám přispívat ke smíření ve svém okolí

Vazba na RVP ZV – 2. stupeň

Člověk a společnost, obor Dějepis:

- CAS-DEJ-001-ZV9-009 – Rozliší příčiny, důsledky a podobu konfliktů a spolupráce v minulosti. Projekt umožňuje zkoumat nejen konflikt a násilí, ale také solidaritu, spolupráci a usmíření.
- CAS-DEJ-002-ZV9-013 – Vytvoří vlastní dějepisný výstup s využitím vhodných kriticky posouzených zdrojů. Žáci pracují např. s náhrobkem či památníkem a druhým zdrojem (kronika, fotografie, databáze, odborný text, vzpomínka).
- CAS-DEJ-002-ZV9-015 – Vyjádří vlastní představu o funkci a významu historických objektů a motivů ve veřejném prostoru. Žáci interpretují hřbitov, pomník, kříž, nápis či pamětní desku jako součást historické paměti obce.

Klíčové kompetence:

Projekt dále rozvíjí občanskou, osobnostní a sociální kompetenci, historické myšlení, práci se zdroji, argumentaci, empatii a respekt k odlišným zkušenostem.

Průběh programu

1. Co je smíření (viz. pracovní list 1)

Místo: třída

Čas: 15–20 minut

Na tabuli jsou slova:

PAMĚŤ – VINA – ODPUŠTĚNÍ – OMLUVA – SMÍŘENÍ – ZAPOMENUTÍ

Ve skupinách žáci hledají rozdíly mezi pojmy a vztahy mezi nimi.

Otázky:

- Musíme zapomenout, abychom se smířili?
- Je smíření možné bez pravdy?
- Lze odpustit něco, co se stalo před naším narozením?
- Neseme vinu za činy předchozích generací?
- Můžeme nést odpovědnost za to, jak o nich dnes mluvíme?

Metodická zásada: cílem není přivést žáky k jedné „správné“ odpovědi. Důležité je rozlišit osobní vinu od odpovědnosti za způsob, jakým dnes zacházíme s pamětí a s druhými lidmi.

2. Rok smíření v litoměřické diecézi (viz. pracovní list 1)

Místo: třída

Čas: 15–20 minut

Učitel stručně představí **Rok smíření 2026**. Litoměřická diecéze připomíná místa poznamenaná válečným i poválečným násilím a zdůrazňuje potřebu překonávat předsudky a odmítat princip kolektivní viny.

Úkol:

Žáci si zapíší jednu větu, se kterou souhlasí, jednu otázku, již téma vyvolává, a jeden pojem, který potřebují vysvětlit.

3. Hřbitov jako archiv pod širým nebem (pracovní list 2)

Místo: hřbitov

Čas: 20 minut

Skupiny dostanou badatelské zadání. Hledají stopy, které mohou vypovídat o historii místa: nejstarší letopočty, opakující se příjmení, německy či jinak jazykově znějící nápisy, vojenské hroby, kněze či řeholní osoby, památníky, symboly, změny stylu náhrobků. Zapisují pouze to, co skutečně vidí.

Badatelská otázka: Co nám tento hřbitov říká o lidech, kteří zde žili před námi?

4. Pečujeme o místo

Místo: hřbitov

Čas: 20-30 minut

Žáci se pod vedením učitele postarají o předem vybraný neudržovaný hrob: odstraní listí a běžný odpad, zametou okolí a případně položí květinu. Nečistí kámen agresivními prostředky, nemanipulují s náhrobkem ani pietními předměty.

Reflexe na místě: Proč má smysl pečovat o hrob člověka, o němž možná nic nevíme? Je úcta závislá na tom, zda s člověkem souhlasíme nebo zda patřil k „naší“ skupině?

5. Memento mori: Když můj čas není nekonečný (pracovní list 9)

Místo: třída

Čas: 20–25 minut

Učitel vysvětlí význam tradičního pojmu:

Memento mori = Pamatuj na smrt / Pamatuj, že jsi smrtelný.

Nejde ale o zastrašování smrtí. Otázka zní:

Může nám vědomí, že náš život není nekonečný, pomoci lépe žít?

Každý žák dostane papír se třemi nedokončenými větami:

Protože můj čas není nekonečný...

1. nechci zbytečně _____
2. chtěl/a bych více _____
3. považuji za opravdu důležité _____

Odpovědi **nemusejí být veřejně sdíleny.**

Poté může následovat skupinová diskuse nad obecnějšími otázkami:

- Změnilo by se naše chování, kdybychom si více uvědomovali, že čas je omezený?
- Které konflikty stojí za to řešit?
- A které možná nestojí za to dlouhodobě žít?
- Proč někdy odkládáme omluvu?
- Je možné promarnit čas dlouhodobým nepřátelstvím?
- Co bychom neměli odkládat „na někdy“?

Propojení s Rokem smíření

Paměť na smrt nás nemusí vést ke strachu. Může nás vést k otázce, jak chceme využít čas, který máme, a které konflikty nechceme předávat dál.

Žáci nakonec mohou anonymně dokončit:

Dokud mám čas, chtěl/a bych...

Lístek může zůstat žákovi, není potřeba ho odevzdávat.

Metodická poznámka k tématu smrti

Téma smrti může být pro některé žáky velmi osobní. Učitel proto nevyžaduje sdílení zkušenosti se smrtí blízkého člověka, neptá se, kdo žákovi zemřel, a nevyžaduje veřejné čtení osobních odpovědí. Žák má

mít vždy možnost odpovědět obecně nebo některou osobní část aktivity nevyplnit. Cílem není vyvolat silný emocionální prožitek, ale vytvořit bezpečný prostor k přemýšlení o konečnosti života, paměti, hodnotě člověka a vztazích.

6. Zapal svíčku

Místo: hřbitov

Čas: 5-10 minut

U předem vybraného hrobu nebo památníku zazní krátké shrnutí. Svíčku zapálí dospělý nebo žák pod bezprostředním dohledem. Každý žák může zapálit svou vlastní svíčku a vzpomenout na své předky. Následuje chvíle ticha.

Možná formulace:

Toto světlo zapalujeme za všechny, kdo se stali oběťmi nenávisti, války a nespravedlnosti, bez ohledu na to, ke které straně patřili. Připomínáme si je proto, abychom stejné chyby neopakovali. Myslíme také na naše předky, díky nimž jsme na světě.

Pro církevní školu / katechezi: lze připojit modlitbu za blízké zemřelé, za oběti, za odpuštění vin a za odvahu k pravdě, spravedlnosti a smíření.

Dušičky jsou příležitostí přemýšlet o tom, co znamená dobře využít vlastní život a čas, který máme.

Metodická poznámka k pracovním listům:

Pracovní listy nejsou míněny jako sada, kterou musí každý žák vyplnit celou. Učitel může vybrat části podle věku, místní historie a časových možností.

U citlivých historických témat není cílem dosáhnout jednotného názoru žáků. Hodnotí se kvalita práce s pramenem, schopnost rozlišit fakt a interpretaci, argumentace, respekt k druhému a odmítnutí kolektivní viny.

Další náměty k aktivitám:

Následující náměty můžete přidat do návrhu programu nebo využít jakkoliv jinak.

Od paměti k jednání: malý krok ke smíření (pracovní list 6)

Místo: třída

Čas: 15 minut

Každý si vybere jeden konkrétní krok: zastat se člověka, o němž se mluví stereotypně; obnovit přerušený rozhovor; omluvit se; vyslechnout druhý pohled; ověřit informaci před jejím šířením; pečovat o místo paměti; připomenout zapomenutý místní příběh.

Závěrečná věta:

Minulost změnit nemůžeme. Můžeme ale ovlivnit, co s její pamětí uděláme dnes.

Příběh jednoho jména (pracovní list 3)

Místo: hřbitov

Čas: 30-45 minut

Každá skupina vybere jeden nápis, pomník nebo jméno, které může bezpečně a pietně zkoumat.

Formuluje otázku a vyhledá druhý zdroj.

Výstup má obsahovat: Co víme? Z jakého zdroje? Jak se zdroje liší? Co nevíme? Jaký další zdroj bychom potřebovali?

Vhodné zdroje: obecní či farní kronika, historická mapa, dobový tisk, fotografie, regionální literatura, databáze památek, rozhovor s pamětníkem či odborníkem. U osobních vzpomínek žáci rozlišují vzpomínku od ověřeného faktu.

Dvě perspektivy (pracovní list 4)

Místo: třída

Čas: 25-30 minut

Žáci pracují se dvěma krátkými, věkově přiměřenými prameny k jedné místní události nebo období, které ukazují odlišnou zkušenost. Sledují, co mají prameny společné, v čem se liší a co z nich nelze zjistit.

Pravidlo diskuse: Nesoudíme člověka podle národnosti, původu, víry nebo skupinové příslušnosti.

Hodnotíme konkrétní jednání a pracujeme s doloženými informacemi.

Kruh smíření: co lze a nelze napravit? (pracovní list 5)

Místo: třída/hřbitov

Čas: 20 minut

Na podlaze nebo tabuli jsou tři pole:

MINULOST NEZMĚNÍME / PAMĚŤ MŮŽEME ZPŘESŇOVAT / SOUČASNOST MŮŽEME OVLIVNIT.

Žáci přiřazují výroky a příklady a své rozhodnutí zdůvodňují. Na základě diskuse vyplňují pracovní list.

Závěr: Smíření neznamená vymazat minulost ani říci, že se nic nestalo. Může znamenat pravdivě minulost poznávat, připomínat oběti, odmítat kolektivní vinu a nepřenášet staré nepřátelství na dnešní lidi.

Co po člověku zůstává? (pracovní list 7)

Místo: třída/hřbitov

Čas: 20–25 minut

Učitel položí otázku:

Když jednou člověk zemře, co po něm zůstává?

Žáci nejprve samostatně napíší 3–5 odpovědí. Nemusí se týkat pouze hmotných věcí.

Následně ve skupinách vytvoří dvě kategorie:

To, co můžeme vidět nebo uchovat

- fotografie
- věci
- dům
- dopisy
- hrob
- jméno v kronice
- dílo, které člověk vytvořil

To, co není hmotné

- potomci
- vzpomínky
- vztahy
- dobro, které člověk vykonal
- způsob, jakým ovlivnil druhé
- rodinné příběhy
- hodnoty, které předával

Na hřbitově lze potom vybrat náhrobek člověka, o němž žáci nic nevědí, a položit otázky:

- Co o tomto člověku dokážeme zjistit?
- Co už pravděpodobně nikdy nezjistíme?
- Znamená to, že jeho život nebyl důležitý?
- Je lidský život možné shrnout jménem a dvěma letopočty?

Závěrečná reflexe

Učitel ukáže zápis:

1908–1982

a zeptá se:

„Mezi těmito dvěma čísly je celý lidský život. Co všechno se mohlo skrývat v té pomlčce?“

Smyslem není příběh zemřelého vymýšlet. Naopak. Žáci si mají uvědomit, jak málo o konkrétním životě náhrobek vypovídá a jak velkou hodnotu mohl tento život mít.

Pro církevní školu / katechezi:

Aktivitu lze rozšířit otázkou, zda hodnota lidského života závisí na tom, kolik stop po sobě člověk zanechal. Křesťanská perspektiva může doplnit myšlenku, že člověk neztrácí svou hodnotu ani tehdy, když na něj lidé zapomenou.

Dušičky: Proč vzpomínáme na zemřelé? (pracovní list 8)

Místo: třída + hřbitov

Čas: 20–30 minut

Na začátku učitel napíše:

Vzpomínání nemůže zemřelému vrátit život. Proč tedy vzpomínáme?

Žáci mohou nejprve anonymně napsat jednu odpověď na lístek. Učitel odpovědi přečte a společně je roztřídí například do oblastí:

- protože nám člověk chybí
- protože mu chceme vyjádřit úctu
- protože nechceme zapomenout
- protože je součástí našeho příběhu
- protože nám pomáhá chápat, odkud pocházíme
- protože chceme předávat jeho příběh dál
- protože za zemřelé můžeme prosit nebo se modlit

Poté mohou žáci na hřbitově hledat různé **způsoby vyjádření paměti**:

- svíčka
- květiny
- fotografie
- nápis
- symbol
- datum
- poděkování nebo věnování
- pomník
- společný rodinný hrob

Nejde o zaznamenávání osobních údajů, ale o otázku:

Jakými způsoby lidé dávají najevo, že pro ně zemřelý člověk stále něco znamená?

Pro církevní školu / katechezi lze od vzpomínky přejít k otázce:

Je křesťanská modlitba za zemřelé pouze vzpomínáním?

Následuje krátké vysvětlení rozdílu mezi vzpomínkou na zemřelého a modlitbou za zemřelého. V křesťanském pojetí smrt není chápána pouze jako konec lidského příběhu a modlitba vyjadřuje naději, že vztah člověka k Bohu smrtí nekončí.

Závěrem

Možný žákovský výstup

- badatelský plakát „Jedno místo, dva prameny, jeden příběh“
- krátký článek do školního časopisu nebo na web školy
- mapa míst paměti v obci s komentáři
- audiozáznam či prezentace založená na ověřených pramenech
- návrh pietní připomínky, která nikoho nestaví do role kolektivního viníka

Co připravit předem

- předem navštívit hřbitov a vybrat vhodný hrob nebo místo
- ověřit místní pravidla a vhodnost zásahu
- připravit alespoň dva věkově přiměřené prameny k místní historii
- předem zkontrolovat, zda materiály nepřenášejí stereotypy nebo nepodložená tvrzení
- promyslet bezpečný pohyb skupin a pravidla fotografování
- připravit svíčku, pracovní rukavice, smetáček, pytel na odpad, pracovní listy a psací potřeby

Citlivá témata a bezpečná diskuse

- Žák není odpovědný za činy své rodiny, národa, etnika či jiné skupiny.
- Nevytváříme soutěž obětí a nepoměřujeme utrpení různých skupin.
- Pracujeme s konkrétními událostmi, prameny a jednáním, nikoli s generalizacemi o národech.
- Učitel nepředkládá politický nebo historický spor jako morální test žáků.
- Žák nemusí sdílet rodinnou historii ani osobní zkušenost.
- Při práci s násilnými událostmi volíme věkově přiměřené prameny bez drastických detailů.
- Smíření není totéž co zapomenutí, omluvení bezpráví nebo rezignace na spravedlnost.
- **Je třeba počítat s tím, že ve třídě mohou být rodinné zkušenosti spojené s válkou, odsunem, migrací či ztrátou blízkých (v případě ukrajinských dětí mohou být tyto zkušenosti aktuální!).**

Varianta pro církevní školu / katechezi

K historické a občanské rovině lze připojit křesťanskou perspektivu: pravda o vině, pokání, odpuštění, modlitba za zemřelé a smíření jako úkol, který nepopírá spravedlnost. Důraz je vhodné položit na osobní odpovědnost a odmítnutí přenášení viny na celé skupiny.

Modlitba:

„Bože pokoje, přinášíme Ti památku lidí, kteří trpěli násilím a nenávistí. Dej nám odvahu poznávat pravdu, přiznat vinu tam, kde se stala, a nepřenášet ji na nevinné. Uč nás naslouchat, odpouštět a hledat spravedlivý pokoj. Pomoz nám, aby se stará nepřátelství nestávala novou nenávistí. Amen.“